

ÇAĞDAŞ DEĞERLER KARŞISINDA DİNİ/DİNİLEŞTİRİLMİŞ DEĞERLERİN KIRILMA NOKTALARI

Doç. Dr. Fazlı ARABACI

Son derece girift ve zorlu bir o kadar da eleştirileri üzerine toplaması muhtemel, ama defalarca gündeme getirilip tartışılması elzem olan bir konuyu ele aldığım farkındayım. Ve bu konunun sadece kendi uzmanlık alanım açısından açıklığa kavuşturulmasının mümkün olmayacağını, ancak disiplinler arası bir çalışmayla verimli sonuçların alınabileceğini düşünüyorum.

Günümüz dünyasında yaşayan Müslümanlar bir yandan yaşanan hayatın gerçekliklerini, diğer yandan mensup oldukları dinin ortaya koyduğu değer ve normları dikkate alma zorunluluğunu hissederler. Sürdürülen hayat, kaynağını Batı Aydınlanmasından alan modernleşmenin şekillendirdiği toplumsal ve bugünkü geldiğimiz noktada küresel bir alanda gerçekleşirken, bu hayatın manevi açıdan anlam evrenini oluşturan (Vahyin ve sahih hadislerin değil) dini yorumların, dinileştirilmiş değer ve normların önemli bir kısmının tarih dışı kaldığı müşahede edilmektedir. Bu durum yaşanan aktüel hayatı olumsuz yönde etkilemekte, daha da önemlisi bugünkü haliyle İslam'ın ve mensuplarının çağdaşlaşamadığı görüşünü öne çıkarmaktadır.

Bir yanda Kur'an gerçeği ve ona dayalı olarak belirli bir tarihte oluşturulan yorumlar, değer ve normlar, diğer yanda çağdaş değerler olarak bize sunulanlar. Dikkat edilirse sorun genel olarak iki yerde düğümlenmektedir. Birincisi Kur'anın bazı ayetlerinde dile gelen hitabının (mesajının demiyorum) çağdaş kavram ve değerlerle uyumsuzluğu yanında Kur'an ve Sünnete dayalı olarak oluşturulan değer ve normların belirli bir kısmının günümüz sorunlarını çözmede yetersiz kaldığı; İkinci nokta çağdaş değerler olarak sunulanların kendi toplumsal ihtiyaçlarımıza binaen kendimiz tarafından üretilip üretilmediği, dolayısıyla ne kadarıyla bizim olduğu konusunda düğümlenmektedir.

Birinci noktada belirttiğim hususlar bir müslüman ve ilahiyatçı olarak üzerinde düşünmemi ve bir fikir beyan etme hakkını bana verirken, uzmanlık alanım itibarıyla beni aşan meselelerdir. Bunlar daha çok tefsirci, hadisçi ve islam hukukçularının cesaretle söz söyleme hakkı olan alanlardır. Ancak bu alanlarda yapılmış çalışmalar bizim için bir veri kabul edilebilir.

İkinci noktaya gelince tamamıyla sosyolojinin konuları arasında yer alan sosyal değişmeyi içermektedir.

Bu duruma göre tebliğim din ve değişim temeli üzerine kurulmuş olacak ve süreklilik arzeden çağdaşlaşma sürecinde çağdaş değerlerin oluşumu, bu değerlerin neliği, bu değerler karşısında dinin konumu, takınılan tavır ve din adına olması gerekenler gündeme gelecektir. .

Konuya girmeden önce bazı kavramsal açıklamalarda bulunmamız yararlı görünmektedir. Bu kavramlar aynı zamanda tebliğin başlığını içeren çağ ve ondan türetilen çağdaş kavramı, çağdaş değerler, dini/ dinileştirilmiş değer ve dini norm kavramlarıdır.

Çağ kelimesi her şeyden önce bir zaman dilimine göndermede bulunur. Ancak anlam sınırları pek belli olmayan, müphemlik, itibarlık ve izafilik içeren bu kavram, "Demir Çağı, Tunç Çağı, Teknoloji Çağı" gibi daha çok başka bir şeyle birlikte nitelendirilen, bir değer ihtiva eden bir zaman dilimini gösterir: Ya da "İlk Çağ, Orta Çağ gibi" tarihsel süreçte kültürün gelişim çizgisine göre yapılan bazı nitelemelerle anlam kazanır.

Çağdaş sözcüğüne gelince Türk düşünce tarihinde bu sözcüğün yerine, birebir özdeş olmasa da asrî ve muasır kelimeleri kullanılmıştır. Muasır, "olan"ı ifade ederken, asrî "olması gereken"e işaret etmektedir. Muasır manasındaki çağdaş kelimesi batılıların *contemporain*(Fr.) ya da

contemporary(İng.) diye ifade ettikleri kavramın anlamını içermektedir. Bu anlam bir yönüyle fiziki zamanı paylaşmayı diğer bir yönüyle bu zaman içinde üstün ya da baskın olanı ifade etmektedir. Muasır medeniyet ya da çağdaş medeniyet dendiğinde ikinci anlam kastedilmekte ve sanayi devriminden bu yana Batı medeniyetinin müterâdifi olarak kullanılmaktadır. Bu durumda İngiltere ile Nijerya aynı fiziki zamanı paylaşmakla çağdaş olurken, iç içe buldukları konum ve seviye bakımından hemzaman olmalarına rağmen çağdaş olamayacaklardır. Çünkü çağdaş olma hemzaman olmanın ötesinde değer yüklü bir anlam kazanmaktadır. Böyle bir yaklaşımı dikkate aldığımızda çağdaşlık hemzaman olmakla birlikte çağdaşlaşmayı sağlayan, ya da çağdaşlaşmak için öngörülen belirli değerlere sahip olmayı dayatmaktadır. Ancak bu anlamdaki çağdaşlaşma bütün zamanlar, mekanlar ve toplumlar için geçerli evrensel bir şey midir? Çağdaşlaşma değer yüklü bir anlamı içeriyorsa bu değerler hangi değerlerdir? Çağdaş değer ölçüsü ve kriterleri nelerdir, neler olmalıdır? gibi sorular gündeme gelmektedir.

Çağdaşlaşma toplumların değişimlerini içeren ve devamlılık arzeden bir süreçtir. Bu nedenle Çağdaşlaşma yaygın olarak kullanıldığı üzere sadece geri kalmış olarak nitelendirilen belirli toplumların değil, çağdaş olduğunu ifade eden toplumların da sorunu olmaktadır. Ne var ki çağdaşlaşmayı gerektiren şartlar, toplumların karşı karşıya olduğu sorunların farklılığından ve bu sorunlara her toplumun farklı zaviyelerden yaklaşmalarından dolayı ya da aynı toplumun farklı tabakalarında veya farklı zaman dilimlerinde farklı algılanmasından dolayı değişik çağdaşlaşma türleri belirlemektedir. Bu bağlamda genel olarak ifade etmek gerekirse çağdaşlaşma, Batı toplumlarında aydınlanmayla birlikte kendi geleneksel yapılarından modernliğe geçişi ve modernlik halini nitelerken, Batı-dışı toplumlarda örneğin Türkiye’de Batı etkisiyle oluşan modernleşmeye ilişkin gelişmeleri, değişimleri içermekte, Batılılaşma olarak yorumlanan bu değişimlere gösterilen olumlu ya da olumsuz tepkiler çağdaşlaşmanın yönünü, niteliğini belirlemektedir.

Çağdaşlaşma sorunu bizde kendi geleneğinden hareketle çözüme kavuşmayıp, dışarıdan ithal bilgi, teknoloji ve bunlara bağlı değerlerle aşmaya kalkışıldığından, tepkisel, benimseyici ya da sentezci yaklaşımların yorumlama biçimlerine göre çağdaşlaşmaya bir anlam giydirilmiş ve bu bağlamda kavram kargaşasına yol açılmıştır. Şüphesiz çağdaşlaşmaya yüklenen anlamlara göre düşünsel alanda ve toplumda değişik çağdaşlaşma tipleri oluşmuştur. Bununla birlikte son tercih batılılaşma anlamında bir çağdaşlaşmayı içerdiğinden Türkiye’de çağdaşlaşma süreci içerisinde gerçekleşen “değişim”, bizdeki olanın dönüşüme uğrayarak yenilenmesi şeklinde değil, bizdeki olanın yerine başkasının ithal edilmesiyle olmuştur. Bu nedenle Türkiye’de yenilenmeden beklenen şeyler değil, ithal edilenin kendisinde içkin olanlar belirmiş, bu da mevcut değerlerle çatışma ortamını doğurmuştur.

Çağdaşlaşma bütün toplumların gelişme süreçlerine bağlı olarak bir değişim sorunu ise ve bunun Türkiye’de Batılılaşma olarak algılanması toplumsal gerçekliklerimiz ve dini değerlerimiz aleyhine başka değerler alanında yok olmayı içeriyorsa, bu mahzuru var diye çağdaşlaşmaya karşı direnmek te tarih alanından yok olmayı barındırmaktadır. Öyleyse çağdaşlaşmayı sadece bir kıtanın sosyo-kültürel dinamiklerine ve gerçekliklerine hasrederek reddetmeyi ve buna bağlı olarak kendi kabuğuna çekilmeyi tercih etme yerine, toplumumuzun kendi sosyal ve kültürel dinamiklerine göre gerçekleştirilmesi yönünde azami entelektüel gayretlerin gösterilmesi gerekmektedir.

Dün modernleşme, batılılaşma şeklinde bugün de postmodernizm, küreselleşme adları altında sosyal, kültürel, ekonomik, dini hayatımıza ilişkin değerleri kendi mihveri etrafında şekillendirmeye çalışan

çağdaşlaşma bize Cemil Meriç'in ifadesiyle hep "kaypak"¹ yönünü göstermektedir. Üzülerek belirtmeliyiz ki çağdaşlaşmanın bugünkü sunumu olan, ülkemiz ve toplumumuzun geleceği açısından endişe verici hususları içeren küreselleşme ve onun retoriği olarak dışa vuran postmodern söylemler, milli bütünlüğümüzü parçalama pahasına, kendilerine meşruiyet sağlama peşinde olan dini ve etnik grupların âmentüsü haline gelmiştir. Konuyu başka bir alana kaydırmaksızın, bugün çağdaşlaşma adına önümüze konulan küreselleşmenin bir değer boyutunun olduğunu, bu sürece ister istemez dahil olan ülke ve toplumların mevcut değerlerinin yerine küreselleştirici güçlerin belirlemiş olduğu değerlerin teklif edildiğinin farkında olmamız gerektiğini belirtmek isterim.

Bu tür dayatmalara maruz kalmakla birlikte dünya ülke ve toplumlarından kopuk, ayrı bir şekilde yaşamamız da mümkün değildir. Çünkü ideolojik içeriklere sahip olmakla birlikte çağdaşlığın önemli bir göstergesi olan bilim ve teknolojiye bağımsız kalmak toplumlar için düşünülemez. Bilim ve teknolojik gelişmeler, buluşlar, ilerlemeler insanlığın varlığını devam ettirebilmek için olmazsa olmaz bir durum arzederler. Dolayısıyla bu anlamda çağdaş olmadan var olunamaz.

Çağdaş değerler bilim ve teknolojinin sonuçlarına göre değişen toplumsal hayatın içinde üretilen değerlerdir. Bunlar başka kültürlerle ait taşınan değerler değil, toplumun kendi temel dinamiklerine göre üretilen değerler olması gerekir. Bu temel dinamiklerden biri de dindir. Çağdaş değerlerle dini değerlerin karşılaşması bu noktada olur. Burada tebliğimizin başlığında yer alan ve Vahyi değerlere tekabül eden dini değerlerle, dinileştirilmiş değerler ve normlar arasında bir ayırım olduğunu özellikle belirtmek isterim. Çünkü Vahyî, dinî değerler aşkın bir alana ait olurken, dinileştirilmiş değerler ve normlar toplumsal alanda üretilmektedir. Dolayısıyla dinileştirilmiş değerler ve normlarla, çağdaş değerler beşeri alanda üretilmiş olmaları yönüyle aynı düzeydedir. Ancak çağdaşlığın göstergesi olarak beliren değerlerin ve mevcut dinileştirilmiş değerler ve normların birbirlerinden farklı bir uygarlık alanına ait olmaları problemleri görünmektedir. Aynı uygarlık alanı içinde oluşturulan çağdaş değerlerle dinileştirilmiş değerler birbirlerini tamamlarken ya da en azından aralarındaki fay hatları büyük kırılma ve kopmalara yol açmazken, farklı uygarlıkların ürünü olmaları değerler çatışmasını doğurmaktadır.

İnsanın yapıp etmelerini belirleyen, arzu edileni, ideal olanı gösteren standartlar²olarak niteleyebileceğimiz değerleri yüksek(aşkın) değerler ve araç değerler olarak iki grupta toplamamız mümkündür.³ Yüksek değerler referansını aşkın bir alandan alırken, araç değerler daha çok aşkın alandan karşılanamayan değerlerin yerine toplum ya da onun adına belirli kişi yahut gruplar tarafından üretilen değerlere tekâbülmektedir. Böyle olmakla birlikte araç değerlerin aşkınlıktan bağımsız olmadığını onunla bir ilişkisinin olduğunu belirtmek gerekir. Araç değerler fert ve toplum çıkarını, yararını ilgilendiren değerler olurken⁴ yüksek(aşkın) değerler tek başına bir ferdin ya da toplum yahut toplumdaki bir kimsenin yararına olmayan, ortaya olan ve toplumda çoğunluk tarafından saygı ve ilgi gören değerlerdir.⁵ Bu tanımlama ve tasvirler çerçevesinde Vahyi değerleri aşkın değerler, bütün insanlığın üzerinde ittifak ettiği ya da bir toplumun kendi dinamiklerine göre ürettiği çağdaş değerleri ve dinileştirilmiş değerleri araç değerler olarak nitelememiz mümkündür. Çünkü çağdaş değerler ve dinileştirilmiş değerlerin her biri kendi tarihsel ortamlarında fert ve toplum çıkarını, kamusal alanın yararını ilgilendiren değerler olarak tezahür etmiş olurlar. Ne var ki bunların

¹ Cemil Meriç, Umrandan Uygurluğa, İst., 1996, s. 25.

² Sulhi Dönmezer, Sosyoloji, Beta yay., 10. bası, İst., 1990, s.254.

³ Takiyettin Mengüşoğlu, Felsefeye Giriş, Remzi Kitapevi,5. Bası, İst., 1992, s.198.

⁴ A.g.e., s.198

⁵ Hilmi Ziya Ülken, Bilgi ve Değer, Kürsü yay., Ank., tsz., s. 303.

her birinin bütün zamanlar, mekanlar ve toplumlar için geçerli değerler olduğunu savunmak problem doğurmakta yukarıda belirttiğimiz üzere kırılmaları, çatışma ve çelişmeleri meydana getirmektedir.

Normlara gelince, referans olarak aşkın ve araçsal değerlere dayanan, gerçekleştiği alan yönünden beşerî, sosyo-kültürel olan normlar, belirli şartlar içinde toplum üyelerinin neleri yapıp yapamayacaklarını gösteren kurallardır. Öyleyse değerlerin belirli bir zaman ve mekanda dışlaşması, şekillenmesi normlar(kurallar)la olmaktadır. Başka bir ifadeyle normlar değerlerin sosyal hayatta somutlaşmış biçimleri⁶ olarak tezahür etmektedirler.

Bu bağlamda dini normların oluşması Vahyi değerlerin yorumlanmasıyla, Vahyi değerlerde aranan hususlara cevap bulunmadığında, Hz. Peygamberin sünnetine müracaat edilerek, bunda da bulunmazsa toplumun örfü, maslahatı, vb. durumlar referans kabul edilerek sağlanmıştır. Öyleyse dini normların da genel geçer, evrensel bir yönünün olmadığı açığa çıkmakta, tarihsel bir içeriği barındırdığı anlaşılmaktadır.

Bu kavramsal ve genel açıklamalardan sonra İslam ve toplum gerçeğine ilişkin konumuzla ilgili bazı hususları sizlerle paylaşmak istiyorum.

Merhum Erol Güngör der ki, "İslam esas itibarıyla bir değerler sistemidir; her değer sistemi tarihî şartlara belli bir intibak gösterir. İslam vaktiyle belli bir kültür birikimi, belli bir coğrafya ve tarih içinde doğmuş, o şartlar çerçevesinde belli bir uygulama imkanına kavuşmuştu. O değer sisteminin başka bir zaman ve mekanda uygulanması elbette farklı olacaktır ve bu fark sistemin ilkelerinde değil, maddî görünüşünde olacaktır.⁷ Güngör bu sözleriyle İslamda din değişim gerçeğine işaret etmektedir.

İslam'ın ilk dönemlerinde Kur'anın hitabı, inmiş olduğu o çağın toplumunun kavramlarını kullanıyor, dolayısıyla Kur'anın lafzıyla delâlet ettiği hususların aynıyla uygulanmasında bir sorun ortaya çıkmıyordu. Hz. Ömer devrinden itibaren fetihlerle genişleyen coğrafi, kültürel çevrelerin yeni şartlarına uyum konusunda da ictihat kapısının kapatıldığı M.IX. yy. 'a kadar bugünkü anlamda önemli bir problem yaşandığı sözkonusu değildir.⁸ Değişen zaman ve mekanların şartlarının ortaya çıkardığı ihtiyaçların karşılanmasında, davranış tarzlarını belirleyen normların oluşturulmasında önemli bir görevi olan ictihat kapısının kapalı tutulması, dini, Vahyî değerlerin yeniden yorumlanarak çağın getirdiği birikmiş problemlere çözüm getirmeyi sağlamadığı gibi, inananları 700-800 yıl öncesi oluşturulan değer ve normlara mahkum etmiş ya da tamamıyla bunların dışında davranış modlarına sevk etmiştir. Kanaatimizce bu düşünceyle dini korumak adına ictihat kapısını kapalı tutarak işlenen günah ve yapılan hatalar, bu kapıyı açarak cehd edeceklerin yapacakları hatalardan kat kat daha fazla görünmektedir. Çünkü bu tutum ve davranışlarla İslam dünyası düşünsel alanda tıkanıklığa maruz kalmış, kendi modernitesini, çağdaş değerlerini üretememiştir. Arkoun'un ifadesiyle "Ulema İslam düşüncesinde *düşünülemez* ve *düşünülme*yen alanını genişletirken Avrupalılar Descartes, Spinoza, Leibniz, Hobbs, Locke, Rousseau, Voltair ve diğerleriyle düşünceye yeni ufuklar açmışlardır".

Kendi çağdaş değerlerini oluşturamayıp Batı modernitesinin değerlerine teslimiyete maruz kalan müslümanlar, karşılaştıkları çağdaşlaşma sorunu karşısında ya kendilerine dayatılanı alacaklar, ya bugüne taşınması binbir sorunu barındıran tarihsel değerlerle baş başa kalacaklar ya da dönemin tefsir, hadis, hukuk metodolojilerini oluşturacak dahileri yetiştirecek ya da bekleyeceklerdi. Bazı istisnalar ve bu yolda ortaya konulan yetersiz çabalar bir yana bu sonucusu olmadı. Başarısızdı.

⁶ Mustafa Aydın İlk Dönem İslam Toplumunun Şekillenmesi, Pınar yay., İst., 1991, s. 179.

⁷ Erol GÜNGÖR, "İslâm'ın Bugünkü Meseleleri", Ötüken yay., İst., 1981, s. 84.

⁸ Hz. Ömer Irak toprakları fethedildiğinde Hz. Peygamberin uygulaması olan fethedilen toprakların gaziler arasında dağıtımını yapmamış, sosyal adaletin, eşitliğin sağlanması ve sermayenin belirli ellerde toplanmasını engellemek için bunu yapmıştır. Tedvin döneminde oluşturulan fikhî hükümlerde Kur'an, Sünnetten sonra maslahat, örf, mesalih-i mürsele gibi hususların dikkate alındığı bilinmektedir.

Müslümanların bir bölümü dayatılan çağdaş değerleri, bir bölümü geleneksel olanları, bir bölümü ise postmodern tarzı içgin bazen hem onu hem bunu, bazen ne onu ne bunu tercih ederek kaygan bir zemin üzerine kurgulanan toplumsal hayatı benimsediler. Sonuç, çatışan değerler alanında belirsizleşen hayat formları.

Allah'ın göndermiş olduğu mesajı sadece lafzi düzlemde yorumlayarak, ya da tarihin belirli bir döneminde kültürel evrene ve yerel şartlara göre oluşturulan yorumun günümüzde de geçerliliğini savunarak oturup beklemek, bugünü tarihe hapsedmek demektir. Doğal olarak nazil olduğu dönemin kültür ve kavramlarına vurgu yapan Kur'an, lafzi olarak yorumlandığında bugüne hitap etmiyorsa, o hitabın mesajını günümüze uyarlamak müslümanların görevidir. Zaten Kur'an o günden bugünün gelişmelerine atıfta bulunsaydı, VI. yy.insanı için bu anlamsız ve inanılması güç olurdu. Gök yüzüne atıfta bulunan Kur'an, atmosfer tabakalarını, havanın içinde bulunan elementleri, suya atıfta bulunduğu onun bileşimini söyleseydi o günün müslümanı için bunlar bir anlam teşkil etmezdi. Ve belki de bu saçma bir şey derlerdi. Konuyu bir ayetle netleştirmek gerekirse Allah Enfâl sûresinde "Onlara (düşmanlara) karşı kuvvet ve atlar hazırlanmasını"⁹ öğütlemektedir. Dünyanın süper güçlerinin uzaydan her tarafı kontrol ettiği, güdümlü füzelerle güç gösterisi yaptığı bir dönemde eğer bu ayeti lafzi düzeyde yorumlayacaksak, muhtemel savaşları kazanmamız için her yerde at beslemeliyiz. Burada geçen "kuvvet" ifadesinin zamana, mekana ve imkânlarla göre değişeceği açık ve nettir. Bu kuvvet Hz. peygamber döneminde "iyi ok atmak"¹⁰ ve kılıç sallamak olurken günümüzde her türlü bilgi ve yüksek teknoloji ile donanmış insan ve savaş araçları olacaktır. Şüphesiz o dönemde bugünün teknolojik bilgisiyle üretilen uçak, füze, patriot füzeleri, tank vb. bilinmediğinden, böyle bir şeyden bahsedilmesi zaten Kur'an'ı anlaşılmasız kılar. Bunun için zamana, mekana ve imkânlarla göre değişen kuvvet ve o dönemde geçerli savaş aracı olarak bilinen ve kullanılan "At"tan bahsedilmiştir. Fazlurrahman'ın ifadesiyle belirtmek gerekirse, "toplumsal değişmeyi görmezden gelip hâlâ Kur'an'ın kurallarını lafzî manası ile uygulamakta ısrar etmek Kur'an'ın toplumsal ve ahlakî gayelerini, hedeflerini kasten yok etmek demektir."¹¹

Kur'anın tarihin belirli döneminin kültür ve diliyle inzal olması, yorumlanması onun sosyal bağlamla ilişkisini ortaya koyar. Sosyal bağlamı "bir sosyal olgu ya da ilişkiyi ortaya çıkaran, çevreleyen veya biçimlendiren değer ve koşullar"¹² şeklinde dikkate aldığımızda, tarih boyunca ve günümüzde Vahy gerçeğine bağlı olarak şekillenen din olgusunun kendisini çevreleyen değer ve koşullardan bağımsız olmadığını müşahade etmekteyiz. Bu doğal ve epistemolojik zorunluluğa bağlı olarak, İslam'ın temel dayanağı ve bir değerler sistemi olan Vahy değişmediği halde, onun sosyal ihtiyaç ve şartlara göre yorumlanıp uygulandığını ve bu bağlamda bir takım normların ve dinî sosyal müesseselerin oluştuğunu görürüz.

Ancak bu dini normların bütün zamanlarda geçerli olduğunu ve hayatın her yönünü kapsadığını düşünmek çağın ulaşılan imkanları karşısında gülünç duruma düşmektedir. Bu bağlamda Abdülkerim Suruş'un Maksimum ve Minimum din makalesinde vermiş olduğu Molla örneği aydınlatıcı görünmektedir. İran'dan bir Hac kafilesinin başında rehber olarak Hacca giden bir molla vardır. Suud'da Hac mevsiminde ortaya çıkan bulaşıcı hastalık sonucu yetkililer tuvalete çıktıktan sonra mutlaka ellerin sabunla yıkanmasını önerirler. Ne var ki bunu dinleyen molla itiraz eder ve der ki: Bizim fıkıh kitaplarımızda tuvaletten sonra eller üç defa yıkanırsa temizlenmiş olduğu yazılıdır. Dolayısıyla dinen buna gerek yoktur der. Şimdi bu ifadeyi tahlil edelim. Mollanın bahsettiği fıkıh kitaplarının yazıldığı dönem gerçekten de bugünkü imkanların, incelemelerin olmadığı bir dönemdir.

⁹ Enfâl Sûresi, 8/60

¹⁰ Müslim, İmare, 167; Sünen-i Ebu Dâvud, M. Gazete yay., C. III, s. 430, H.no: 2514

¹¹ Fazlurrahman, İslam ve Çağdaşlık, Ankara Okulu yay., Ank., 1996, s. 83-84.

¹² Ö.DEMİR, M. ACAR, " Sosyal Bilimler Sözlüğü", Ağaç yay., 2.Baskı, İstanbul ,1993, s.328.

Kendi şartları içerisinde değerlendirildiğinde o dönemdeki Müslümanların suya, temizliğe riayeti medeniyetin bir göstergesi olarak nitelenebilir. Fakat günümüzde sabunsuz, deterjansız yıkanan ellerin mikroskopla incelendiğinde bir takım mikropları barındırdığı müşahade edilirken hâlâ tarihte verilmiş bir hüküm üzerinde ısrarcı olmak din adına dini küçük düşürmenin yanında yine din adına insanı tarihte kalmış bir bilginin mağarasına kapayarak sağlıksız bir ortama itmek olur. Oysa din beş şeyin korunmasını öncelmiştir. Bunlardan en başta geleni sağlıktır. Bu bağlamda örnekleri çoğaltabiliriz. Örneğin suyun temiz olduğunu anlamaya dair fıkıh kitaplarındaki kıstaslar nedir dendiğinde üç husus öne çıkmaktadır. Suyun rengi, kokusu ve tadı değişmedikçe su temiz sayılır. Gerçekten bu üç şartı taşıyan suyu bugün temiz kabul edebilir miyiz? Belki temizlik açısından bu şartlar hâlâ geçerlidir. Ama içilmesi açısından aynı şeyi söyleyebilir miyiz? Cevabını gözlem ve deneyimlerinize dayalı olarak sizlere havale ediyorum.

Tarihin belirli bir döneminde Vahye dayalı olarak oluşturulan her hangi bir dinî yorum, bu yoruma dayalı olarak oluşturulan normlar kendi tarihsel bağlamı içerisinde geçerli ve anlamlı olsa bile, onu kutsala büründürerek dokunulmazlık zırhı içerisinde evrensel olarak takdim etmek tarihsel olanla aşkın olanı özdeşleştirmeye götürür. Böyle bir özdeşleştirme tarihsel, beşerî, görece olan ve kendi döneminin kültürel öğeleriyle yüklü bulunan yorumu mutlaklaştırmak olur ki bu, her zaman yeniden yorumlanarak anlamlı kılınıp, insan-tabiat ve yaratıcısı arasındaki yabancılaşmayı ortadan kaldırmayı amaçlayan Vahyi belirli bir dönemin yorumuna hapsetmek olacaktır.

Siyasal alandaki değerler Kur'an'a değil tarihsel alanda müslümanların yorum ve uygulamalarına dayalı olarak üretilmiştir. Her ne kadar Hilafet'i Kur'ana dayandıranlar olsa da Kur'an bir siyasi kurum olarak Hilafetten bahsetmez. Hz. Peygamberinde önerdiği bir siyasi model yoktur. Hilafet, İslam öncesi Arabistan'ında kabile reisi seçimlerine dayalı tecrübenin Hz. Peygamberin vefatından sonra islâmî bir forma büründürülmüş şeklidir. Ne var ki Hz. Peygamber'in vefatıyla ortaya konan bu "İslâmî Tarihsel (Siyasî) Eylem Modeli", Arapların soya dayalı eski sistemlerini canlandırmaya yönelik bir çok direniş karşısında, kendisini kabul ettirmekle beraber, Medine'nin son üç halifesinin katli ardından Emeviler'in soya dayalı saltanat sistemine dönüştürülmüştür. Emeviler geleneksel (kabilevî) ittifaklara dayanarak* zorla kabul ettirilen dinsel bir ortodoksluk¹³ ve kendilerinin oluşturdukları bir din-siyaset anlayışıyla iktidarlarını sağlamlaştırmışlar, daha sonraki dönemlerde de Cumhuriyete gelinceye kadar bu yönetim şekli farklı uygulamalarla devam etmiştir. Tamamıyla müslümanların yönetim tecrübelerini yansıtan ve dinileştirilmiş olan geleneksel, klasik dönem siyasi değerleri, değişmezlik zırhına büründürerek günümüze taşımak devamlı olarak yeniden yorumlamalarla değişen ve dönüşen günümüz siyasi değerleriyle çatışmakta, kırılmaları barındırmaktadır.

Din adına değişimi kabullenmeme modernizmin kuruluş ideolojisini oluşturan pozitivizmle aynı paralele düşmek demektir. Çünkü pozitivizme göre nesnel gerçeklik bir ayna gibi kabul edilen insan zihnine yansır ve düşünceleri, anlam evrenlerini etkiler. Yapılan dini yorumlar ve oluşturulan değerlerin, değişmezliği ve nesnel olduğu iddia edilirse bu mutlakçı, dogmatik bir anlayışı besler. Oysa her dini yorumun ortaya koyduğu değerler ve normlar hayatın gerçekliklerini Vahy çerçevesinde yeniden anlamlandırma demektir. Bu durum ilkesel olarak dinle değişme arasında bir çelişkinin olmadığını gösterir. Ancak dinin anlamlandırılması değişmez belirli bir paradigmayla sağlanırsa bu gelişme ve değişimin önünü tıkayabilir

* Emeviler ellerinde bulunan iktidarı koruyup güçlendirebilmek için sadece kendi soylarına değil Kays, Kelb ve Yemenli Ezd gibi kabilelerle de işbirliği yapmışlardır.

¹³ Muhammed ARKOUN, "Kur'an Okumaları", s. 285.